

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

واکاوی دلایل افزایش سن ازدواج و روی آوری افراد به زندگی تک بعدی (زیست مجردی)

عاطفه شجاعی^۱، شقایق گودرزی^۲، سجاد یار احمدی^۳

۱- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد،

@gmail.com۹۷atefeh.shojaei

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد،

shaghagoodarz@gmail.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد،

sajad.yarahmadai@gmail.com

چکیده

تحول و رشد جامعه و در کنار آن تغییر الگو و سیاست های زندگی فردی و جمعی نگرش افراد را به نوع و روش چگونه زیستن نو ساخته سبب شکل گیری سبک زندگی و روش زیستن جدید شده است لذا با این بیان کوتاه و تامل بر انگیز پژوهش خود را شروع نموده ایم .

همچنین در این پژوهش با افرادی مشخص مصاحبه صورت داده و مبانی و مباحث جالبی را استخراج کرده که در متن به طور مفصل قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: افزایش سن ازدواج/زندگی تک بعدی / زیست مجردی/واکاوی

۱- مقدمه

ازدواج پدیده‌ای است که از دیرباز و از زمان پیدایش انسان بوده و تا امروز نیز ادامه داشته است و تحت تأثیر تحولات جوامع دچار تغییر شده است؛ از یک طرف دیگر تمایلی برای ازدواج وجود ندارد و سن ازدواج در حال افزایش است و از طرف دیگر انواع و اقسام ازدواجها مثل «ازدواج موقت»، «ازدواج صوری»، «ازدواج صیغه ای» و... به وجود آمده است و از طرفی میزان طلاق هم چه به صورت رسمی چه عاطفی افزایش پیدا کرده است. آن چه که به عنوان ازدواج سفید نام گرفته هرچند در دنیا پدیده‌ی جدیدی نیست، اما در ایران یک شوک فرهنگی به حساب می آید. ازدواج سفید در نهادهای دولتی مربوطه یا سازمان های دینی ثبت نمی شود. در این نوع ازدواج، زن و مرد با هم زندگی می کنند و کارهای مربوط به خانواده بر دوش هر دو نفر است؛ ولی از لحاظ قانونی زن و شوهر محسوب نمی شوند و این یعنی نهایت آسیب به خود فرد بعد از پایان این رابطه. از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

طرفی جوانانی که درگیر روابط جنسی با جنس مخالف می شوند، معمولاً از دریافت اطلاعات و خدمات مناسب برای حفاظت از خود در برابر بیماری های مراقبتی محروم بوده و در نتیجه با احتمال بیشتری در معرض عواقب جسمانی ناشی از روابط محافظت نشده هستند که عواقب روانی فراوانی به همراه دارد (خلج آبادی و مهریار، ۱۳۸۹).

بنابراین ظهور این گونه روابط در جامعه ریشه های فراوانی دارد. یکی از مهمترین علت های گرایش به آن، جنبه های زیستی طبق نظریه ی سلسله مراتب نیازهای جنسی مازلو، ۱. پیدایش سائق جنسی است که شیوه ی ارضای آن اجتماعی است نیازهای جنسی جزء دسته ای نیازهای اولیه و فیزیولوژیک و اساسی ارگانیسم محسوب می شود که بالاترین فشار را به فرد وارد از سوی پیدایش انگیزش جنسی، جنبه ای زیستی دارد و نحوه ای کنترل و ارضای آن جنبه ای اجتماعی دارد. می آورند دیگر، خاصیت عصر جدید این است که فاصله ی بین بلوغ جنسی و ازدواج در ایران به بیش از ۱۰ سال رسیده است. در این بین افراد مختلف با فشارهای ناشی از بلوغ جنسی به شیوه های متفاوتی برخورد می کنند. تحقیقات اندک در این زمینه نشان می دهند که روابط جنسی پیش از ازدواج در شهرهای بزرگ چون تهران، افزایش چشمگیری یافته است. مسئله ای که سیاست غالب، درصد نادیده گرفتن آن است. از طرف دیگر بسیاری از والدین هم یا از ماجرا باخبر نیستند و یا در صدد اطلاع و پرسش از فرزندان با ممانعت آنها از ادامه ی گفتگو مواجه می شوند. این امر به این دلیل است که بسیاری از فرزندان والدین خود را محرم اسرار جنسیشان تلقی نمی کنند (آزاد ارملی و شریفی ساعی، ۱۳۹۰).

عوامل ارزشی و فرهنگی نیز نقش مهمی در تبیین فرآیند ازدواج دارند. تئوریه ایی با رویکرد ارزشی - فرهنگی بر تغییرات فرهنگی و ارزشی جامعه و ماهیت نو و ابداعی بودن ایده ها و نگرش ها تأکید دارند. در چارچوب این تئوری و برای تبیین بر گسترش ایده ها و ارزش های غربی در سایر خانواده تأکید میشود. کالدول (۱۳۸۲) ۲ تحولات جمعیتی از جمله ازدواج و جوامع، بر تغییرات نظام معنایی و افزایش فردگرایی و سکولار در کشورهای اروپای غربی تأکید دارد نظری هی تأخر فرهنگی آگ برن دگرگونی و تحول جامعه را بر اثر رشد و دگرگونی سریع بعضی عناصر فرهنگی نسبت به بعضی دیگر عناصر معنوی فرهنگ، مانند عقاید و اعتقادات اجتماعی فراهم می کند. به عبارت دیگر عناصر مادی زودتر از عناصر معنوی فرهنگ رشد کرده و باعث تضاد و ناهمگونی میشود و فرهنگ معنوی از فرهنگ مادی عقب می افند. صنعتی شدن و گسترش نظام اجتماعی - اقتصادی سرمایه داری دگرگونی های تحول زا را در خانواده ها پدید آورده و باعث بروز تعارض در خانواده گردیده است. وابستگی این تعارضات به شرایط اجتماعی - اقتصادی خانواده و موقعیت آنها در درون سیستم اجتماعی است. خانواده ها قبل از این که با محیط جدید هماهنگ شوند، تحت تأثیر شرایط عینی جامعه قرار می گیرند؛ بی آنکه آمادگی پذیرش تحولات اجتماعی باشند. در حقیقت خانواده، وابسته به طبقه، قشر و گروه های قومی و مذهبی و فرهنگی است و نقش و پایگاه اجتماعی در وظیفه و کارکرد و ماهیت آن و روابط درون آن تأثیر بنیادی دارد (سیف الهی، ۱۳۸۸).

یکی از مهمترین مناقشه ها در عرصه مطالعات خانواده، بحث چگونگی اثر شرایط مدرن بر ازدواج بوده است. البته از آنجا که اثرات مدرنیته بر ازدواج بیش از هر چیز انعکاس خود را در بازتعریف نقش خانواده در ازدواج می یافته است، مطالعات مربوط به «نقش خانواده در ازدواج» و «چگونگی تعامل خانواده و جوانان در مدیریت ازدواج ایشان» نیز عملاً حول محور مطالعات خانواده و ازدواج انجام شده است. در مطالعات مختلف در شرح و تفسیر تحولات مربوط به نقش خانواده در ازدواج، از فردی شدن ازدواج فردگرایی گفته اند. (مهردوی و مشیدی، ۱۳۸۹).

ازدواج پدیده های فردی، اجتماعی و فرهنگی و پاسخی طبیعی به ندای فطرت برای رفع نیازهای اولیه و اساسی زیستی، جسمی، عاطفی و روانی انسان است. از سوی دیگر، ازدواج تنها راه برای بقای نسل انسان و مورد تأکید ادیان الهی و سنت اجتماعی است. با صنعتی شدن و زندگی شهرنشینی، به ویژه در دهه ۱۹۶۰ و بروز تفکرات فمینیستی و انقلاب جنسی، تحول چشمگیری در اشکال و الگوهای ازدواج پدیدار شد. ابعاد نوظهور آن امروزه در اروپا و آمریکا مشهود است و امواج این تحولات

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در عصر ارتباطات، سایر کشورها را نیز متأثر ساخته است. در بررسی پدیده ازدواج، عناصر و عوامل متعددی دخیل هستند که هر یک به سهم خود مهم و جدی است؛ از جمله: میزان ازدواج، سن ازدواج، شیوه همسرگزینی، مراسم و آدابوسوم، فرزندآوری، خانواده و خویشاوندان و بسیاری موارد دیگر. در ایران، طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، سن ازدواج مردان در شهر ۸/۲۷ در روستا ۵/۲۶ و سن زنان در شهر ۴/۲۳ و در روستا ۲۲ سال بود. مقایسه میانگین سن در اولین ازدواج مردان، در فاصله سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵، حکایت از افزایش شاخص برای مردان در تمام استانها، بهجز سیستان و بلوچستان، دارد. در مقابل، این رقم برای زنان در اکثر استانها بهجز تهران، کاهش داشته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

بر کسی پوشیده نیست که امروزه جوانان، برای ازدواج، با چالش‌های اساسی ز جمله وضع اقتصادی روبه رو هستند، اما بسیاری از افراد، با وجود شرایط مالی مناسب، حتی در روستاها، از ازدواج به هنگام سر باز میزنند. بنابراین شاهد کاهش تعداد و افزایش سن ازدواج هستیم. ازدواج به عنوان امری چندساحتی، علاوه بر ابعاد اقتصادی، وجوه اجتماعی و فرهنگی و مهمتر از آن روانی و ذهنی را نیز در بر می‌گیرد. ازدواج ریشه در ذهنیت‌ها و تفسیر افراد از شرایط و واقعیت‌های پیرامونی دارد. توجه به امر ازدواج، به عنوان یکی از ارکان مهم و هستی بخش خانواده در زایش و رویش خانواده، امری مهم و حیاتی است. با افزایش سن ازدواج و گرایش به مجرد در سال‌های متممادی، به طور طبیعی شاهد کاهش جمعیت و فرزندآوری و در عوض، افزایش جمعیت میان سال و کهن سال و مشکلات آن خواهیم بود. از سوی دیگر، با وجود ارتباطات جهانی و تغییرات سبک زندگی و گسترش آن، چه بسا با خانواده‌های نوپدید و متعارض با ارزشهای هویتی جامعه مواجه باشیم. شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه بر فهم جوانان اثر دارد و الگوی ذهنی آنان را درباره ازدواج متحول و از الگوهای سنتی متمایز می‌سازد؛ بنابراین با توجه به اهمیت حفظ و بقای ارکان نهاد خانواده، به منظور سلامت اجتماعی، لازم است به ازدواج نگاهی دقیق‌تر داشت و با اتکای علمی و تجربی از وضع موجود، بتوان روند تحولی خانواده را مدیریت کرد (ساروخانی، ۱۳۹۳).

از طرفی مشکلات خاصی مانند مهریه‌های سنگین، مخارج هنگفت خرید طلا و جواهر، هدایا و لباس‌های گوناگون، هزینه‌های هنگفت جشن‌های عقد و عروسی و میزان اجاره، رهن و یا خرید مسکن، بارداری و تربیت فرزند و ده‌ها مسأله دیگر خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی فراروی جوانان می‌باشد (اسکندری چراتی، ۱۳۸۷).

۲- مبانی نظریه

دیدگاه گیدنز

در دیدگاه گیدنز، صنعتگرایی، سرمایه‌داری و تسلط ارزش‌های سرمایه‌مدارانه، تقویت نهادهای نظارت اجتماعی، قدرت سازماندهی و پویایی نهادهای عصر تجدد و جهانی شدن از جمله ویژگی‌های دوران مدرنیته شناخته می‌شوند. همچنین، در اندیشه این نظریه پرداز اجتماعی، علل پویایی و تحرک خارق‌العاده عصر تجدد با سه عامل شناخته شده اند؛ جدایی زمان و فضا که بسیاری از پدیده‌های محلی را به وقایعی جهانی تبدیل کرده است، ساختارهای تکه برداری شده (نشانه‌های نمادین و نظامه‌ای کارشناسی)، بازتابندگی نهادین یا حساسیت فوق‌العاده سازمان‌های جامعه مدرن برای پذیرش تغییراتی که براساس مشاهدات به سرعت در خانواده منعکس می‌شوند. اگر سایر ویژگی‌های مدرنیسم مانند خردگرایی، فردگرایی، افسونزدایی، پوچگرایی و دگرگونی را نیز در نظر بگیریم، در هر کدام از آنها نیز میتوانیم این تحولات را شرح دهیم. اما، مدرنیته و ابعاد مختلف آن، بدون واسطه‌های تغییر از جمله شهرنشینی، کاهش نفوذ نظام خویشاوندی، تحرک جغرافیایی، تکنولوژی و تکنولوژی اطلاعات، اشتغال زنان، جنبش حقوق زنان و تنوع‌پذیری نهادهای اجتماعی نمی‌توانستند در خانواده مؤثر باشند. به بیان دیگر، تغییری که در جامعه مدرن اتفاق افتاده، باعث شده است برخی از ویژگی‌های ازدواج در جامعه سنتی، مانند نوع انتخاب همسر و دخالت در آن، ازدواج‌های فامیلی، چند زنی، قابلیت فرزندآوری، پابینبودن سن ازدواج، فاصله سنی زن و مرد، پدیده ازدواج مجدد و ... تغییر کنند (گیدنز آنتونی، ۱۳۸۶).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

دیدگاه مرتن

نیز با تأکید بر تعادل ناشی از پذیرفتن اهداف و وسایل نهادی شده در جامعه، سعی در تبیین نظام هماهنگ اجتماعی دارد. مرتن یک نظام اجتماعی را توصیف می کند که از یکپارچگی ضعیفی برخوردار است؛ نظامی که بواسطه تأکید بیش از حد بر اهداف اجتماعی موفقیت و عدم تأکید لازم بر وسائل نیل به آن اهداف، دستخوش یک نوع سوء یکپارچگی می شود. در چنین وضعیتی مردم برای حصول به موفقیت به شیوه های نابه هنجار روی می آورند. حاصل فونکسیون این وضعیت، زوال بیشتر مقررات اجتماعی است. این امر موجب عدم تعادل ساختی در جامعه می شود و در نتیجه مقررات اجتماعی بیش از پیش بی اهمیت حالت افراطی این وضعیت، بطور منطقی موجب بی قانونی، عدم یکپارچگی و رهایی کامل فردیت خواهد . می گردد بود(اسکیدمور ریچارد، ۱۳۸۲)

۳- روش شناسی پژوهش

تحقیق حاضر یک پژوهش کیفی از نوع تحلیل روایت محور می باشد، از لحاظ هدف مندی کاربردی و توصیفی بیان می گردد. روش جمع آوری داده در این پژوهش مصاحبه نیمه ساختار یافته است که به تحلیل محتوای کیفی انجام خواهد گرفت. مصاحبه بر اساس میزان صراحت و ساختار به سه دسته تقسیم می شوند که دسته دوم برای این پژوهش انتخاب شده است:

(۱) مصاحبه باز یا بی ساختار؛

(۲) مصاحبه نیمه باز یا نیمه ساختار یافته؛

(۳) مصاحبه بسته یا ساختار دار؛

مصاحبه نیمه باز یا نیمه ساختار یافته: در این نوع مصاحبه پرسش های اصلی از قبل تعیین شده است و با طرح آنها مصاحبه گر این فرصت را پیدا می کند تا وارد مساله های جزئی تر شده و به اطلاعات دقیق دست یابد. بنا بر این مصاحبه نیمه ساختار دار شامل پرسش های خاصی است که از قبل تعیین شده و مصاحبه را هدایت می کنند، اما مصاحبه گر و مصاحبه شونده تا حدودی اجازه دارند به شرح و تفصیل پرسش ها و پاسخ های مطرح شده بپردازند.

اما در خصوص تحلیل تم در بررسی محتوای روایت یک نکته شایان ذکر است. (پولکینگورن^۱، ۱۹۹۵) معتقد است در تحقیقات روایی، به دو شکل می توان به تحلیل تم پرداخت:

(۱) روش نظریه- بنیاد که در آن پژوهش گر نظریه را مبنا قرار داده و در متن روایت به دنبال نمونه هایی برای آن می شود؛

(۲) اسقراایی که در آن مفاهیم و تم ها، با خوانش ها و بررسی مکرر متن و بدون اتکا به پیشینه نظری به دست می آیند؛

در این پژوهش از هر ۲ منظر تحلیل تم صورت گرفته است.

^۱ Polkinghorne(۱۹۹۵)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

جامعه آماری و نمونه آماری

نمونه گیری به معنای استفاده از یک زیر مجموعه ی معرف از کل جامعه پژوهش است. امادر نمونه گیری های غیر تصادفی و غیر احتمالی نمی توان یا به ندرت می توان کل جامعه را از نمونه استنباط نمود. بنا براین تعمیم هایی که از این طریق صورت می گیرند، می بایست از طریق دانش و شناخت فرد از موضوع مورد مطالعه پالایش شوند. که با ۵ نفر مصاحبه صورت گرفته است (میرزایی ۱۳۹۰)

۴- نتایج و بحث روی نتایج

باتوجه به انجام مصاحبه ۳تم مورد شناسایی قرار گرفت که در زیر مورد تحلیل و واکاوی قرار می گیرد:

۱) مسائل اقتصادی

تم حاصله اول به دلیل اینکه مورد توجه و بیان همه مصاحبه شوندگان قرار گرفت به عنوان تم پرتکرار شناخته شد.

توضیح:

- ۱) به دلیل حقوق کم و شرایط مالی سنگین سمت خواستگاری و ازدواج نرفتم
 - ۲) وجود شروط خانواده ها در مباحث مالی وعدم توانایی به سرانجام ازدواج منجر نشد
 - ۳) خواستگارهای زیادی را به دلیل مسائل مالی از دست دادم
 - ۴) به دلیل درخواست تحصیل در دانشگاه آزاد مقطع ارشد و منابع مالی سنگین نامزدی ما به هم خورد
 - ۵) در خرید جهیزیه و کرایه خانه مشکل داشتیم اما خانواده همسرم را مجاب به ترک من کرد
- ۲) درخواست نامتعارف (عجیب)

تم حاصله دوم به دلیل اینکه مورد توجه و بیان ۴ نفر از مصاحبه شوندگان قرار گرفت که صحبت های جالبی صورت گرفت.

توضیح:

- ۱) خرید یک ۲۰۷ سفید برای همسرم و ۳دوگ از خانه را به اسم وی نمودن در کنار ۷۰۰ عدد سکه
 - ۲) گرفتن عروسی در تالار مجلل و برخی درخواست های نامعقول
 - ۳) مهریه سال میلادی تولد و گرفتن مراسم عقد در یکی از کشور های همسایه
 - ۴) شرط تقسیم اموال فی مابین زن و شوهر که اصلا مورد موافقت من و خانواده قرار نگرفت
- ۳) برخی اختلاف نظر ها

تم حاصله دوم به دلیل اینکه مورد توجه و بیان ۳ نفر از مصاحبه شوندگان قرار گرفت که صحبت های قابل تاملی صورت گرفت.

توضیح:

- ۱) بر سر اینکه زن امروزی میخواستم و خانواده زن چادری دوست داشتند مراسم خواستگاری نمی رفتم
- ۲) وجود بگو مگو هایی فامیلی سبب شد من به کسی علاقه داشتهم نرسم
- ۳) به دلیل پوشش همسرم در جلسه آخر خواستگاری برخی بحث ها پیش آمد و سرنوشت ما به هم خورد
- ۴) به دلیل محل سکونت که خانواده خواستگارم موافق با خانواده من نبودن ازدواج صورت نگرفت
- ۵) در مسائل اعتقادی یک شک صورت گرفت و دخالت برخی ها ۶ماه نامزدی ما را نابود کرد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نتیجه‌گیری

- شکل‌گیری زندگی و زوج شدن مسائل ترش و شیرین و تلخ و غم‌ناکی در پی خود به همراه دارد که با نکات زیر می‌توان به بهبود شرایط و ساخت زندگی جوانان کمک نمود. پس با وجود چنین شرایطی ۲-حالت پدیدار می‌شود الف) عدم تمایل به ازدواج و گرایش به مجرد زیستی ب) برخی‌ها هم که تمایل به ازدواج دارند که دلایل مختلف و رسیدن به شرایط مطلوب در زمان درستی ازدواج نمی‌نمایند
- ۱- دولت باید شرایط لازمه مالی را برای جوانان و حتی میان‌سالانی که ازدوا نکردند فراهم نماید
 - ۲- دولت بایستی خدمات و تسهیلات لازم را برای شکل‌گیری زندگی در زمان درست و به موقع در اختیار زوج‌ها قرار دهد
 - ۳) خواسته‌های خانواده‌ها باید معقول و منطقی باشد
 - ۴) معامله‌گری و مباحث مالی نباید اساس موفق بودن ازدواج باشد
 - ۵) دخالت نا درست در مسائل فی‌مابین زوجه سبب پیش‌آمد های منفی خواهد شد
 - ۶) مجرد زیستی سبب کاهش جمعیت جوان و افزایش سال‌خوردگی جمعیت خواهد شد
 - ۷) افزایش سن ازدواج موجبات عدم باروری و مسایل اینچنینی را نمایان خواهد کرد
 - ۸) گاه‌ها میزان شادی و خلاقیت یک جامعه با بروز جدایی از برخی مسائل مثل ازدواج به موقع تحت تاثیر منفی قرار خواهد رفت
- ## تشکر و قدردانی
- تشکر از خانواده‌هایمان و عزیزانی که همیشه برای ما زحمت کشیده‌اند

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مراجع

- مهدوی، محمد صادق و مشیدی، شهرزاد. (۱۳۸۹). «تحول معیارهای همسرگزینی جوانان نسبت به والدینشان به تفکیک - (خاستگاه طبقاتی)». مطالعات توسعه اجتماعی ایران (جامعه شناسی معاصر سابق مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵ -
- ساروخانی، ب. (۱۳۹۳). مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده. تهران: سروش -
- اسکندری چراتی، آذر، ۱۳۸۷ بررسی عوامل موثر بر تاخیر سن ازدواج در ایران، نمونه مورد مطالعه استان گلستان، فصلنامه تخصصی جامعه شناسی، سال چهارم، شماره سوم، صص، ۲
- خلیج آبادی فراهانی، فریده و امیرهوشنگ مهریار. (۱۳۸۹) بررسی نقش خانواده در ارتباطات با جنس مخالف قبل از ازدواج در - دختران دانشجو در تهران. فصلنامه ی خانواده پژوهی، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۲۱۸ -
- آزادارمکی، تقی، شریفی ساعی، محمدحسین، ایثاری، مریم و طالبی، سحر. (۱۳۹۰) سنخ شناسی الگوهای روابط جنسی پیش - از ازدواج در ایران. جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، سیف الهی، سیف اله. (۱۳۸۸). مبانی جامعه شناسی. تهران، انتشارات جامعه پژوهان سینا -
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۶)، چشماندازهای جهانی، ترجمه محمدرضا جلائی پور، تهران، انتشارات طرح نو -
- اسکیدمور، ریچارد، ۱۳۷۲، تفکر نظری در جامعه شناسی، ترجمه علی محمد حاضری و دیگران، تهران، نشر سفید -
- میرزایی، خ. (۱۳۹۰) پژوهش، پژوهشگری و پژوهشنامه نویسی، جلد اول - چاپ دوم -
- Anthony Polkinghorne, D. E. (۱۹۹۵). Narrative knowing and the human sciences. Suny Press.